

KÖNYVEKRŐL

KORNAI JÁNOS-MATITS ÁGNES: *A vállalatok nyereségének bürokratikus újraelosztása*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1987. 247 o.

A magyar gazdasági reformmal foglalkozó közgazdasági irodalom bőséges kosarába egy újabb mű, KORNAI JÁNOS ÉS MATITS ÁGNES: „A vállalatok nyereségének bürokratikus újraelosztása” című könyve került, melyet a Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó jelentetett meg 1987-ben.

Ez a kötet több szempontból is különleges érdeklődésre tarthat számot. Biztos ajánlólevél az olvasó számára *Kornai János* neve, akinek 30 éves munkássága, számtalan úttörő jelentőségű publikációja nemcsak a szűkebb közgazdász-társadalomban ismert. Az 1980-ban megjelent, a szocialista gazdaság átfogó jellemzését adó „A hiány” című könyve pedig immár klasszikus alapirodalomnak számít. Ebből a könyvből ismertük meg és vettük át például az állam és a vállalatok kapcsolatát nagyon kifejezően jellemző fogalmat, a paternalizmust. Ez a mű a mostani könyv elméleti alapjának tekinthető, ezért is érdemes elolvasni.

Az utóbbi években a gazdasági életben számos deklarált változtatási szándéknak lehattunk tanui. Az állam közvetlen beavatkozásának, azaz a „kézi vezérlésnek” a jelentős csökkentése, a vállalati nyereségnek a piaci viszonyoktól való függése kétségkívül fontos kérdése a reformnak. A rendeletek, határozatok, utasítások formájában megnyilvánult szándékok és a megvalósításuk közötti összhangot (vagy mondjuk inkább szakadékat) számos szerző, köztük *Kornai János* is elemezte már több cikkben és tanulmányban. Most azonban egy olyan könyvet tart kezében az olvasó, amely alapjaiban tér el a hagyományosnak tekinthető verbális megközelítésmódtól. Talán nem árukol el műhelytitkot, ha — ezt bizonyítandó — röviden ismertetem a szerzők munkamódszerét.

A könyv az 1981-ben kezdett kutatómunka keretében született tanulmányokon alapul. E tanulmányok írása során — számítógépes kifejezéssel élve — igazi interaktív kapcsolat alakult ki a szerzők között. Az elméleti feltevések megfogalmazását lépésről-lépésre — bőséges matematikai eszköztárat felvonultatva — szembesítették a valósággal, miközben újabb sejtéseket fogalmaztak meg és ellenőriztek.

„Párbeszédes” munkamódszerük nem ismeretlen más tudományterületeken. Talán nem sértő egyik szakma képviselőire sem, ha az elméleti közgazdászt a diagnózist megálapító orvoshoz, a matematikai ismeretekben jártas elemző-közgazdászt pedig a laborokban, a röntgengép mellett vagy a sebészetben dolgozó kollégához hasonlítjuk.

Az általános állapot verbális leírása éppúgy elengedhetetlen feltétele az eredményes gyógyító munkának, mint a operálás, amikor is a szike szerepét a matematikai módszerek töltik be. Az adatelemző munka során számos rejtett összefüggés feltárására nyílik lehetőség, amely negymértékben segíti a valóság többé-kevésbé hű matematikai modellezését. Az együttműködés tehát, mint ez a könyv is bizonyítja, szükségszerű és mindkét fél számára gyümölcsöző.

Ez az aktív együttműködés az az újabb szempont, ami miatt különösen érdekes olvasmány ez a kötet.

Számos kvalitatív állítást találunk a könyvben, melyet átfogó számításokkal támasztanak alá. Végig érződik a szerzők mértéktartása: így is lehet vizsgálni a redistribúció folyamatát.

Az elméleti és az empirikus közelítésmód együttes alkalmazása miatt az olvasóközön-ség is szélesebb körből kerülhet ki, mintha tisztán leíró vagy alapvetően módszertani tanulmány készült volna. A könyv az *Előszó* és a *Zárzó* mellett három fejezetet tartalmaz.

A 2. fejezet „*Elméleti és módszertani megfontolások*” címmel került a kötetbe. Itt olvashatunk a vizsgálatok során alkalmazott egyszerűsítő feltevésekről, a közgazdasági alapfogalmakat többé-kevésbé leíró speciális mutatószámokról és a felhasznált statisztikai módszerekről. Az alfejezeteket olvasva feltárul előttünk az elemzőmunka szinte minden lépése, és az egyes lépésekben leküzdött nehézségek sora. Nincs az a terjedelmes módszertani leírás, amely számba tudná venni egy-egy konkrét adathalmaz elemzésének lehetséges problémáit. Itt viszont több, a konkrét vizsgálatból leszűrűt, általánosítható megállapítást olvashatunk, amely ötleteket, tanácsokat nyújthat más kutatóknak is.

A lehetséges minta kialakítása, a különböző mintakorrekciós eljárások alkalmazása, a hiányzó adatok kezelése, a páronkénti kapcsolatok erősségének mérése mind-mind megelőzi és jelentősen befolyásolja a többváltozós elemzési módszerek alkalmazhatóságát és az eredményeket. A sokváltozós statisztikai módszerek által igényelt adatmátrix előkészítésének ismertetését követendő példának tekinthetjük, amelynek során nyilvánvalóvá válik, hogy a szerzők megállapításai milyen feltételek mellett érvényesek.

A 3. fejezet címe: „Általános elemzés: a nyereségösztönzés erőssége”. Ebben a részben utalást találunk a profitmaximalizálás kapitalizmusbeli szerepére és *Kornai János* az „*Anti-Equilibriumban*” ezzel kapcsolatban kifejtett nézeteire. Ezután pedig összefoglalót kapunk az 1968-as magyar gazdasági reform alapfogolatairól, különös tekintettel a nyereségérdekeltség megteremtésének szándékára.

A költségvetési korlát puhaságának, mint a paternalizmus megnyilvánulásának bemutatása után a redisztribúció mértékéről és formáiról olvashatunk. A szerzők 11 megállapítást fogalmaztak meg, többek között a jövedelmek nivellálásáról, a veszteséges vállalatok túléléséről, a jövedelmek és a beruházások kapcsolatáról. Minden megállapítást számszerű vizsgálatok sora követ. Az abszolút és relatív mutatók alapján meghatározott empirikus regressziók és korrelációs együtthatók mellett klaszteranalízissel és faktoranalízissel kapott eredményeket is ismertetnek. A levont következtetések mellett (pl. az eredeti jövedelmezőségi mutató elszakad a többi jövedelmezőségi mutatótól) figyelemre méltó az egyébként széles körben alkalmazott statisztikai eljárások ötletes felhasználása. A feltáró vagy megerősítő jellegű alkalmazások számszerűen is nyomon követhetők a szövegközi táblázatokból és a könyv egynegyedét kitevő függelékből. Ne feledjük, hogy itt még az adóreform bevezetését megelőző évek tendenciáiról, tényadatairól van szó. Érdekes lenne néhány év múlva a változások hatásait számszerűsíteni, és a két időszak összehasonlító értékelését elvégezni.

A módszertani érdekességek sorában meg kell említenünk azt is, hogy nemcsak keresztmetszeti, hanem idősoros elemzések is készültek.

A vizsgált problémák szempontjából az időbeniség hatása értelemszerűen nem elhanyagolható. Ugyanakkor ebben a kutatásban az időbeni folyamatok leírása a tendenciák tartósságának kimutatása, az idősorok rövidege miatt a hagyományos idősoralelemző módszerekkel nem volt lehetséges. A másik problémát az jelentette, hogy a vizsgált időszakban szabályozóváltozás volt, ami az adatrendszerben inhomogenitást okozott. Az 1976-79 és az 1980-82-es évekre meghatározott átlagmutatószámok használata így részben a kényszerítő körülményeknek tudható be.

A harmadik fejezet befejező része az egyéni jövedelmek és a jövedelmezőség kapcsolatát, illetve egymástól való elszakadását tárgyalja. Elgondolkodtató az a megállapítás, hogy a dolgozók egyik ágazatban sem érdekeltek a jövedelmezőség növelésében, mert a reálkeresetek a vállalatok teljesítményeitől lényegében függetlenek, a keresetek eloszlása a vállalatok között egyenletes.

Mind a 11 megállapítás megérdemelné a kiemelt ismertetést, de még a 4. fejezetről is kell szólnunk. „Speciális megközelítések” cím alatt egyrészt újabb 9 megállapítást, másrészt módszertani szempontból különösen izgalmas megközelítéseket találunk.

Az időbeni változások figyelemmel kísérését, a változások számszerűsítését fontos feladatként jelölik meg a szerzők.

A vállalatnagyság méréséről *Matits Ágnesnek* már 1985-ben jelent meg cikke. Az általa javasolt — főfaktossal kifejezett — vállalatnagyság mutató segítségével kis-, közepes- és nagyvállalatokat különítettek el. A komplex mutató segítségével a nagyvállalatok előnypozícióit is tetten érték. Az ágazati hovatartozás hatását szóráselemzéssel számszerűsítették, és elemzéseikkel megcáfolták azt a közhiedelmet, hogy az export tartós előnyhelyzetet teremt a vállalatok számára.

A *Zárszóban* közölt összefoglaló áttekintésben óvakodnak a szerzők attól, hogy a jelenségek leírását megdönthetetlen értékítéletekkel zárják. Nem adnak útmutatást sem a magyar népgazdaság „gyógykezelésére”, de példát mutatnak arra, hogyan lehet statisztikai adatok alapján gazdaságpolitikai következtetésekhez alapot szolgáltatni. És ahhoz, hogy előbbre jussunk, nem árt pontosan tudni, hogy hol vagyunk.

KOVÁCS ERZSÉBET

Köszönet a kötet lektorainak

A Szigma 1987–88. évfolyamához benyújtott cikkeket — a Szerkesztőség állandó munkatársain kívül — a következő külső munkatársak lektorálták:

Ambrus-Lakatos Lóránd

Augusztinovics Mária

Ábel István

Bagdy Gábor

Bokor József

Bródy András

Budavári Péter

Csekő Imre

Ehrlich Éva

Forgó Ferenc

Gyurkovics Éva

Halpern László

Hunyadi László

József Sándor

Klafszky Emil

Körösi Gábor

Krámli András

Lengyel Imre

Martinás Katalin

Mátyás László

Medvegyev Péter

Meszéna György

Meyer Dietmar

Mihályffy László

Neményi Vilmos

Paizs János

Patyi Károly

Postáné Vellai Györgyi

Simon András

Simonovits András

Szentpéteri Szabolcsné

Székely István

Tallós Péter

Uhrin Béla

Vincze János

Vita László

Vízvári Béla

Ziermann Margit

Áldozatkész munkájukért ezúton is köszönetet mond a Szerkesztőség.

A kiadásért felelős az Akadémiai Kiadó és Nyomda Vállalat főigazgatója
Szedte és nyomta: az ECONOMIX Közgazdász Egyetemi Kiszövetkezet kiadás-
szervezésében: MKKE házi nyomda Felelős vezető: Jász József
Budapest, 1989, 88/23
Felelős szerkesztő: Király Júlia
Műszaki szerkesztő: Sándor István
Megjelent: 8,75 (A/5 fv) terjedelemben
HU ISSN 0039-8128